

УДК 316.6:373.66

DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-1-5>

Комунікативно-мовленнєва компетентність як складник процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників

Березовська Людмила Іванівна¹

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Івано-Франківськ, Україна
E-mail: lydunya@gmail.com

У статті здійснено аналіз наукових підходів щодо розуміння важливості комунікативно-мовленнєвої компетентності у підготовці соціальних працівників у закладах вищої освіти. Висвітлено важливі складники комунікативно-мовленнєвої компетентності, зокрема, поняття: «комунікація», «спілкування», «компетенція», «компетентність», «комунікативно-мовленнєва компетентність», обґрунтовано їх взаємозв'язок у процесі комунікативної діяльності. Розглянуто поняття «компетенція», «компетентність», «мовленнєво-комунікативна компетентність», розкрито шляхи їх формування.

Ключові слова: комунікація, спілкування, компетенція, компетентність, комунікативно-мовленнєва компетентність.

Вступ. В умовах стрімких соціально-економічних змін, модернізація вищої освіти в Україні, її гуманістична спрямованість вимагає підготовки компетентного фахівця, здатного здійснювати професійну діяльність в умовах інноваційного розвитку суспільства, яке підвищує вимоги до соціально-професійного розвитку особистості, її вміння осмислювати сутність соціальних процесів, вибудовувати стратегії взаємодії з людьми, обирати способи досягнення цілей, прогнозувати наслідки власної діяльності тобто бути готовими до виконання складних професійних завдань у процесі комунікативної взаємодії з різними групами клієнтів. Зважаючи на це, пріоритетним завданням сучасної педагогічної освіти України є всебічна підготовка майбутніх соціальних працівників до практичної діяльності, що передусім полягає у формуванні їхньої комунікативно-мовленнєвої компетентності. Адже від уміння налагоджувати ефективну комунікативну взаємодію з клієнтами залежить успіх професійної діяльності соціального працівника.

Аналізуючи сучасну теорію і практику мовленнєвої підготовки студентів у закладах вищої освіти (далі ЗВО), можна стверджувати, що проблемі комунікативно-мовленнєвої підготовки приділяли увагу А. Богуш, А. Капська, О. Карпенко, Т. Ладиженська, Р. Мартинова, Л. Мацько, А. Михальська, О. Мурашов, Г. Сагач, Л. Скуратівський та ін. Окремим аспектам проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників присвячено наукові дослідження Д. Годлевської, О. Канюк, М. Лаптевої.

Незважаючи на наявність численних досліджень, присвячених комунікативній компетентності, вважаємо, що це поняття як педагогічна категорія розкрито недостатньо, оскільки здебільшого воно розглядається як складник професійної компетентності вчителя.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є обґрунтування актуальності комунікативно-мовленнєвої компетентності як складника процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО.

Результати дослідження. Теоретичний аналіз літератури засвідчив, що визначення комунікативно-мовленнєвої компетентності неможливе без висвітлення дефініцій «комунікація», «спілкування», «компетенція», «компетентність», «комунікативно-мовленнєва компетентність», обґрунтування їх взаємозв'язку в процесі комунікативної діяльності.

---

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

Термін «комунікація» (англ. – communication) походить від латинського communicatio – єдність, передання, з'єднання, повідомлення, що поєднується з дієсловом communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, та є похідним від communis (лат.) – спільний (Гончаренко, 1997: 19).

У словникових джерелах зазначено, що комунікація – це «обмін інформацією, підтримання взаємних стосунків» (Бусел, 2005: 516); «риса особистості, її здатність до спілкування з іншими людьми, товариськість, що формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі» (Гончаренко, 1997: 174).

В. Кодухов стверджує, що спілкування або комунікація – це передання повідомлення з певною метою від однієї людини до іншої, результат комунікативної діяльності двох або кількох людей у певній ситуації за наявності спільного засобу спілкування (Кодухов, 1987: 286).

Вітчизняний мовознавець Ф. Бацевич визначає комунікацію як спілкування особистостей за мовними і паралінгвістичними засобами із метою передавання інформації. На думку А. Петровського «ототожнення понять спілкування та комунікація є помилковим, оскільки, під час комунікативного процесу важливим є не тільки обмін інформацією, а й наміри його учасників вплинути один на одного, на поведінку іншої людини».

Польський комуніколог Т. Гобан-Клас наводить сім типових визначень цього феномена:

- комунікація як трансмісія (трансляція, передання) інформації, ідей, емоцій, умінь;
- комунікація як розуміння інших, коли ми й самі прагнемо, щоб нас зрозуміли (комунікація як порозуміння);
- комунікація як вплив за допомогою знаків і символів на людей;
- комунікація як об'єднання (творення спільноти) засобами мови чи знаків;
- комунікація як взаємодія за допомогою символів;
- комунікація як обмін значеннями між людьми, які мають спільне у сприйманні, прагненнях і позиціях;
- комунікація як складник суспільного процесу, який відображає групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль (Гобан-Клас, 1999: 42–43).

Таким чином, дефініції «спілкування» і «комунікація» є складниками єдиного процесу комунікативної діяльності, оскільки охоплюють як обмін інформацією між індивідами, так і міжособистісну взаємодію, та передбачають активність суб'єкта пізнання, що є ознакою діяльності, у тому числі, комунікативної. Вміння спілкуватись є основною комунікативної компетентності. Знання спільних рис і відмінностей між процесами спілкування й комунікації необхідне для здійснення ефективної комунікативної діяльності, оскільки робота з різними категоріями клієнтів вимагає від майбутнього соціального працівника діяти як з позиції суб'єкта, так і об'єкта діяльності, бути учасником інформаційного процесу та партнером по спілкуванню.

У контексті нашого дослідження цінним є розмежування понять «компетенція» та «компетентність».

У сучасному словнику іншомовних слів зазначено, що «компетенція» – походить від латинського competentia та (compete), що в перекладі означає досягати, відповідати, прагнути. «Компетенція» – це коло повноважень якогось органу чи посадової особи; проблема про яку в кого-небудь багато інформації, що дає йому змогу фахово її розглядати.

В. Краєвський вважає, що компетенція – це низка питань, з якими добре обізнана людина і має певний практичний досвід, а компетентність – це поєднання відповідних знань та здібностей у певній галузі, що дають змогу доходити обґрунтованих висновків про цю галузь та вільно і активно здійснювати у ній діяльність (Краєвський, 2003: 5).

Поняття «компетентність» у словникових джерелах тлумачиться як: «поінформованість, обізнаність, авторитетність; добра обізнаність із чим-небудь та коло повноважень якої-небудь організації, установи, або особи» (Бусел, 2005: 560).

Компетентність, за визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти, – це спроможність кваліфіковано виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності передбачає знання, вміння та навички і ставлення, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності.

І. Бех поняття «компетентність» розуміє як досвідченість суб'єкта в певній галузі, а не як обізнаність, поінформованість суб'єкта в певній галузі. Учений наголошує на тому, що «компетентність супроводжується мотивом, що ґрунтується на прагненні до самоствердження, переживанні почуття гідності та широкими соціальними мотивами; компетентність вищого рівня безпосередньо залежить від якості навчальних здобутків, які мають перетворитися на систему компетентностей суб'єкта. Лише власні наукові (теоретичні) надбання мають достатній потенціал для такої компетентності» (Бех, 2004: 26–27).

За А. Богуш, компетентність – це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль (Богуш, 2007: 161).

Узагальнюючи зазначені підходи щодо тлумачення понять «компетенція» та «компетентність» можна констатувати, що компетентність стосується особистості людини, вона характеризує її особистісні, професійні, комунікативні вміння як фахівця, а компетенція – стосується роботи, й характеризує сферу професійної діяльності, у якій працівник є компетентним.

На нашу думку, «компетентність» – це досконале виконання певної дії у професійній діяльності, що ґрунтується на знаннях, практичних уміннях та навичках. Це більш ширше поняття, складниками якого може бути сукупність певних компетенцій.

Комунікативна компетентність (від лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, перемови тощо.

Уведення у науковий обіг поняття комунікативна компетенція змінило погляди на навчання мови. Так, О. Леонт'єв, обґрунтовуючи ідею комунікативності, зазначав, що вона передбачає не стільки обов'язкове спілкування в процесі навчання, скільки більш загальну вимогу щодо природності діяльності учнів на всіх етапах її формування, підкреслюючи, що природною є будь-яка мотивована діяльність (Леонт'єв, 2003).

У науковій літературі зустрічаємо доволі різний перелік мовленнєвих умінь, який варіюється з огляду на комунікативно-мовленнєві вимоги до майбутньої професії. Оскільки професія соціального працівника належить до типу професій «людина – людина», то провідною її особливістю є домінування комунікативності. Професія вимагає від соціального працівника практичних знань і вмінь адекватно і доречно користуватись мовою у різних сферах суспільного життя, використовуючи як вербальні, так і невербальні засоби комунікації. Крім того, успішна мовленнєва комунікація залежить й від особистісних якостей мовця: здібностей до мовленнєво-комунікативної діяльності, ступеня оволодіння мовленнєво-комунікативними навички і вміннями, наявності мовного чуття, словесної пам'яті тощо.

В основі формування комунікативно-мовленнєвої компетентності соціальних працівників лежить процес спілкування – один із важливих інструментів їхньої професійної діяльності. До комплексу комунікативних знань та вмінь, що складають комунікативну компетентність фахівця, дослідники відносять: уміння орієнтуватися в комунікативній ситуації, говорити, слухати, розуміти співрозмовника, встановлювати зворотний зв'язок, долати комунікативні бар'єри. Орієнтування в комунікативній ситуації включає: орієнтування в емоційному стані співрозмовника, у просторових і часових умовах спілкування, створення ситуації взаємодії з конкретними партнерами, розуміння і врахування актуальних соціальних взаємовідносин з ними, знаходження тем для спілкування в кожному конкретному випадку. Більше того, ефективність як ділового, так і особистісного спілкування визначається комунікативною компетентністю усіх учасників спілкування. Комунікативна компетентність – це не лише наявність знань, умінь та навичок, а й готовність їх адекватного та ефективного використання у безпосередній професійній діяльності. Комунікативна компетентність носить нормативний характер, включає в себе норми та правила комунікативної поведінки у суспільстві, є особистісною характеристикою майбутнього фахівця, у якій відображається і спрямованість студента на виконання майбутніх професійних завдань і його ставлення до обраної професії, до самого себе і типу взаємодії з іншими людьми.

Під сформованістю комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників розуміємо складне, інтегроване поняття, що включає фахові знання; високу загальну культуру фахівця; сформовані професійні компетентності (у тому числі, мовленнєва компетентність, що забезпечує ефективне спілкування та взаємодію).

Формуючи комунікативно-мовленнєву компетентність у майбутніх соціальних працівників, викладачам слід урахувувати не лише загальні комунікативні вміння, якими володіє будь-яка людина незалежно від її професії, а безпосередньо специфіку її професійної діяльності. Зокрема, до уваги слід брати мету, зміст спілкування та стосунки між учасниками цього процесу. Професійна діяльність соціального працівника передбачає роботу з різними категоріями клієнтів (діти-сироти, діти, які залишилися без опіки батьків, сім'ї з групи ризику, люди із функціональними обмеженнями, сім'ї, які потрапили у складну життєву ситуацію, люди похилого віку тощо). Тому для здійснення успішної професійної діяльності майбутній соціальний працівник повинен володіти такими комунікативними вміннями: вступати в контакти з різними категоріями клієнтів; установлювати професійні взаємини; здійснювати індивідуальний підхід до людей, враховуючи їхні індивідуальні психологічні особливості; співпрацювати, вступати у ділові стосунки; створювати атмосферу комфортності, доброзичливості; викликати довіру в клієнтів, сприяти у вирішенні їхніх проблем; дотримуватися конфіденційності та етичних принципів.

Багато непорозумінь, які виникають як в особистій, так і в професійній діяльності пов'язані з невмінням спілкуватися та налагоджувати контакти, слухати і чути одне одного, що є свідченням низького рівня сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності.

Змушені визнати, що в ЗВО мало уваги приділяється практичним навичкам спілкування, тому в навчальні плани підготовки фахівців, діяльність яких побудована на взаємодії між людьми, слід включати не лише курс української мови (за професійним спрямуванням), а й основи теорії і практики мовленнєвої комунікації, технології професійної комунікації, основи красномовства тощо.

Комунікативно-мовленнєва компетентність є невід'ємним складником професійної компетентності соціального працівника. Шляхи її формування вбачаємо у викладанні спеціальних навчальних курсів, тренінгів на зразок: «Культура професійного мовлення», «Технології професійної комунікації», «Основи красномовства»; оволодінні різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації; розвитку умінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, застосовувати діалогічні та монологічні форми мовленнєвої діяльності.

Висновки. Працюючи з різними категоріями клієнтів, соціальний працівник повинен враховувати потребу різнопланового спілкування, ефективність та результативність якого значною мірою залежить від його мовленнєво-комунікативної компетентності.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці критеріїв та показників для визначення сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників.

Література

- Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4 (45). С. 26–27.
- Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників. *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. К. 2007. Том 2. С. 161.
- Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
- Кодухов В. И. Введение в языкознание. М.: Просвещение, 1987.
- Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації. Суми: 2011.
- Краевский В. В., Хуторский А. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандарта. *Педагогіка*. 2003. №3. С. 3.
- Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. М.: Смысл, 2003. 287 с.
- Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология. Словарь. М.: Политиздат, 1990. 494 с.
- Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy pracy radia telewizji i internetu. Warszawa, Krakow: Wydawnictwo naukowe PWN, 1999. S. 42–43.

Коммуникативно-речевая компетентность как составляющая процесса профессиональной подготовки будущих социальных работников

Березовская Людмила Ивановна²

Прикарпатский национальный университет имени В. Стефаника, Ивано-Франковск, Украина

В статье анализируются научные подходы к пониманию коммуникативно-речевой компетентности как составляющей процесса профессиональной подготовки будущих социальных работников. Освещены важные составляющие коммуникативно-речевой компетентности, в частности, понятие «коммуникация», «общение», «компетенция», «компетентность», «коммуникативно-речевая компетентность», обосновано их взаимосвязь в процессе коммуникативной деятельности.

Умение общаться является основной составляющей коммуникативной компетентности. Знание общих черт и различий между процессами общения и коммуникации необходимы для осуществления эффективной коммуникативной деятельности, поскольку работа с различными категориями клиентов требует от будущего социального работника действовать как с позиции субъекта, так и объекта деятельности, быть участником информационного процесса и партнером по общению.

В основе формирования коммуникативно-речевой компетентности социальных работников лежит процесс общения – один из важных инструментов их профессиональной деятельности. В комплекс коммуникативных знаний и умений, составляющих коммуникативную компетентность специалиста, ученые относят: умение ориентироваться в коммуникативной ситуации, говорить, слушать, понимать собеседника, устанавливать обратную связь, преодолевать коммуникативные барьеры.

В статье, автор приводит свое определение понятия коммуникативно-речевая компетентность будущих социальных работников; указывает на то, что это сложное, интегрированное понятие, включающее профессиональные знания; высокую общую культуру специалиста; имеющиеся профессиональные компетентности (в том числе речевая компетентность, что обеспечивает эффективное общение и взаимодействие).

Формируя коммуникативно-речевую компетентность у будущих социальных работников преподавателям следует учитывать не только общие коммуникативные умения, которыми обладает любой человек независимо от его профессии, а непосредственно специфику ее профессиональной деятельности. В частности, во внимание следует принимать цель, содержание общения и отношения между участниками этого процесса.

Коммуникативно-речевая компетентность является неотъемлемой составляющей профессиональной компетентности социального работника. Пути ее формирования видим в преподавании специальных учебных курсов, тренингов вроде: «Культура профессиональной речи», «Технологии профессиональной коммуникации», «Основы красноречия»; формирование у студентов коммуникативно-речевых умений, овладение различными стратегиями и тактиками эффективной коммуникации; развитие умений и навыков убедительно излагать свои мысли, дискутировать, применять диалогические и монологические формы речевой деятельности. Практическая деятельность социального работника требует разнопланового общения, эффективность и результативность которого в значительной степени зависит от его речевой коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: коммуникация, общение, компетенция, компетентность, коммуникативно-речевая компетентность.

² кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы Прикарпатского национального университета имени В. Стефаника

Communicative-speaking competence as a component of the process of training future social workers

Berezovska Liudmyla³

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University Ivano-Frankivsk, Ukraine

---

Some scientific approaches of understanding the importance of the communicative-speaking competence while training social workers in institutions of higher education are analyzed. The important components of the communicative-speaking competence, in particular, are highlighted: the concept of «communication», «competency», «competence», «communicative-speaking competence», their interrelation in the process of communicative activity is substantiated.

The process of communication forms the basis for the formation of social workers' communicative-speaking competence as one of the important tools in their professional activity. To the complex of communicative knowledge and skills that make up the specialist's communicative competence, researchers include: the ability to navigate in the communicative situation, the ability to speak, to listen to, to understand an interlocutor, to establish a feedback, to overcome communicative barriers.

In the article, the author gives her own definition of the concept «future social workers' communicative-speaking competence». The researcher interprets it as a complex, integrated concept that includes professional knowledge; high general culture of a specialist; developed professional competences (including the speaking competence which provides effective communication and interaction).

While developing future social workers' communicative-speaking competence, teachers should take into account general communicative skills any person has regardless of his / her profession alongside with the specificity of his / her professional activities. In particular, the communication goal and content as well as relationship between interlocutors are to be taken into account.

Communicative-speaking competence is an integral part of the social worker's professional competence. The ways which facilitate its formation are seen in the teaching of special training courses such as «Culture of professional speech», «Technologies of professional communication».

When working with different categories of clients, a social worker must take into account the need for diverse communication, the effectiveness and productiveness of which largely depends on his / her communicative speaking competence.

Keywords: communication, competency, competence, communicative-speaking competence.

References

Bekh, I.D. (2004). Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisnoho pidkhodu v pedahohitsi [Theoretical and applied sense of competence approach in pedagogy]. *Pedahohika i psykholohiia. – Pedagogy and psychology*, 4 (45), 26–27 [in Ukrainian].

Bohush, A.M. (2007). Kompetentnisnyi pidkhid do movlennievoho rozvytku doshkilnykiv [Competency-based approach to speech development of preschool children]. *Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini*. Vols. 2. Kyiv, 2007. [in Ukrainian].

Busel, V.T. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv, Irpin: Perun [in Ukrainian].

Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

Koduhov, V.I. (1987). *Vvedenie v jazykoznanie [Introduction to linguistics]*. Moscow: Prosveshhenie [in Russian].

---

³ Ph.D. in Pedagogic Sciences, Associate Professor at the Faculty of Social Pedagogy and Social Work at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Kosenko, Yu.V. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Fundamentals of the theory of linguistic communication]*. Sumy [in Ukrainian].

Kraevskij, V.V. & Hutorskoj, A.V. (2003). Predmetnoe i obshhepredmetnoe v obrazovatel'nyh standartah [Subject and general subject in educational standards]. *Pedagogika*, 3, 3 [in Russian].

Leont'ev, A.A. (2003). *Osnovy psiholingvistiki [Foundations of psycholinguistics]*. Moscow: Smysl [in Russian].

Petrovskij, A.V. & Jaroshevskij, M.G. (1990). *Psihologija. Slovar [Psychological dictionary]*. Moscow: Politizdat [in Russian].

Goban-Klas, T. (1990) *Media i komunikovanie masove. Teorie i analizi pracy radia televiziji i internetu*. Warszawa, Krakow: Wydawnictwo naukowe PWN. [in English].

Accepted: March 1, 2019

